

הריח שהוא דק יותר, שנהנה בו מרחוק קצת, ואחריו על הנר שהנאתו הוא על ידי חוש הראיה, שהוא עוד יותר דק, שהשגתו מגיעה עד השמים [שיכול לראות את צבא השמים], ואחר כך ברכת ההבדלה שהיא השגת השכל שמבדיל בין הקודש ובין החול, והשכל הוא הדק שבכולם שעל ידו משיג האדם גם במה שאינו יכול לראות (רשב"ץ מאמר חמץ קטז).

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן נִהְיָ הָעָם כְּבֵית הַלֵּל וְאֵלֶּיָּא דְרַבִּי יְהוּדָה, והיינו שכן ההלכה, שלא כמו שמתפרשת הלשון 'נהגו' במקומות אחרים (ראה תענית כו, ב) שאין ההלכה כן אלא שאין מוחין ביד הנוהגים כן (תוס'), שאין לפרש כך אלא אם יש מי שאומר שההלכה כפלוני, ואחר חולק ואומר שרק נהגו כן, אבל כאן נאמר בסתם שכן הוא המנהג (תוס' ברכות נב, ב ד"ה נהגו), ובדואי שכוונת הגמ' כאן לומר שכן היא ההלכה, שאם לא כן לא היה רבא נוהג כך לכתחילה (חתם סופר השלם).

חֲזִינָה דְבִרְיָךְ בּוֹרָא פְּרִי הַגֶּפֶן אֲכָסָא קָמָא וְהָדָר בְּרִיךְ אֲכָסָא דְבִרְכָתָא. שבת היה, ובירך על הכוס הראשון, שהוא הכוס של קידוש, ושוב חזר ובירך אחריו הסעודה על הכוס שבירך עליו ברכת המזון (רשב"ם ותוס') ויש שכתב, שכוס ראשון היינו הכוס הראשון ששתה בתחילת הסעודה (רש"י), שיש להעמיד סעודה זו היתה סעודה שלישית שאין בו קידוש. וכאן מה שראה שבירך על היין היינו על היין ששתה קודם שהתחיל לאכול, כי מה ששותה בתוך הסעודה ודאי שאינו פוסט את היין ששותה בסוף הסעודה, כיון שהיין שבתוך הסעודה בא לשרות האכילה שבמעיו, והיין שבסוף הסעודה הוא בשביל הנאת השתיה (ראה ברכות מב, ב), אבל כאן שבירך על מה ששתה קודם האכילה, היה עליו לפטור בזה את היין ששותה בסוף הסעודה, הואיל ובשניהם כוונתו שוה לשם הנאת השתיה (אור חדש).

תִּינַח בִּי רִישׁ גְּלוּתָא דְהָכִי עֲבִיד דְסַפֵּק מִיֵּיתִי לָן סַפֵּק לֹא מִיֵּיתִי לָן, שכשהיו סועדים בביתו של ריש גלותא היו מברכים על כל כוס שהביאו להם בשעת הסעודה, שלא היו יודעים כמה ישקו אותם, ואם כן כל כוס ששותה דינה כמו הכוס הראשונה שבתחילת הסעודה (רשב"ם), ואף שהמתארח אצל חבירו דעתו על כל מה שיתן לו בעל הבית ואינו חוזר ומברך (ראה ברכות מב, א ושו"ע א"ח קטז, ה), כאן מדובר שכבר עקרו את השולחן מלפני כולם כולל הריש גלותא, כמו שעושים בסיום הסעודה, ועל כן יש כאן היסח הדעת, ומה שסומך על דעת בעל הבית, הוא דוקא קודם עקירת השולחן של בעל הבית (בית דינו של שלמה, ד). ויש שכתב, שריש גלותא לא היה מזמין את האורחים אלא היה עורך סעודות לכל מי שירצה לאכול, ובאופן זה אין האורח סומך על דעת בעל הבית, שאין אומרים כן אלא במקום שהבעל הבית הזמין לסעודה, שאז בעל הבית משועבד לו ולכן הוא סומך על דעתו (הערות הגר"ש אלישיב).

ויש לברך שעל הכוס של ברכת המזון [וכפי שהובא קודם לכן אודות מנהגו של רבא], וכוונת הגמ' היא שכיון שאין מביאים כוס אלא לפני המזמן, ובבית ריש גלותא היו הרבה אנשים ולא היתה הכוס מספיקה לשתיית כולם, ואם כן לא היו בטוחים שיוכלו לשתות הימנה, ולכן צריך כל מי שהגיעה אליו הכוס לחזור ולברך (תוס' ד"ה לא, ע"פ מהרש"א).

וְרַבָּה אָמַר יְהִנֵּק, והטעם שמקדים את ברכת היין, כיון שהיא תדירה יותר מברכות הקידוש וההבדלה, ו'תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם' (רשב"ם), ויש שביאר שהטעם שמקדים את ברכת היין הוא כדי לסמוך אותה לברכת ההבדלה, שלא יאמרו שאין היין בא אלא בשביל ברכת הקידוש שהיא חשובה יותר ולא בשביל ההבדלה, ובכך שמסמך את ברכת היין לברכת ההבדלה הוא מראה שהיין בא גם בשבילה (תוס' רבינו פרץ [המובא במדכ"י]).

מִרְתָּא אָמַר מִשְׁמִיָּה דְרַבִּי יְהוֹשֻעַ נִיָּה־ק, ואין נוהגים לפי הסדר שנוהגים בכל מוצאי שבת שברכת הנר היא לאחר ברכת היין, שאם היה עושה כן לא היה נראה שברכת היין מתייחסת גם לקידוש שבא בסוף, ובמה שמשנה ממנהגו ומסמך את ברכת היין להבדלה, מוכיח שכוונתו בברכת היין אף על הקידוש, אך אין להסמך משום כך את ברכת היין לגמרי לברכת הקידוש [נה"ק'], שאם כן היה נראה שברכת היין מתייחסת רק לקידוש שהוא חשוב יותר ולא להבדלה (שלמי תודה). ויש שאכן גרס 'נה"ק', כדי להסמך את ברכת היין לשניהם, אבל את ברכת הנר אומר אף בלא כוס אם אין לו, ולכן לא הוצרכו להסמך לה את ברכת היין (רשב"ם).

וְאִפְרָכּוּס - שר העיר, בלשון יווני (מוסף הערוך).

אֲבִי אָמַר יְקוֹנָה, כדי להסמך את ברכת הזמן לקידוש ככל האפשר, כי ברכת 'שהחינו' היא על קדושת היום שהיא ענין הקידוש (רשב"ם, אולם ראה הגהות רא"מ הורוויץ שכתב, שברכת 'שהחינו' שייכת גם להבדלה), ויש שביאר שהוא כדי להפסיק בין הקידוש להבדלה ככל האפשר (צל"ח, ע"פ רשב"ם ד"ה קינ"ה).

וְרַבָּא אָמַר יְקִנְהָז, שכיון שברכת הזמן אינה נאמרת דוקא על הכוס, על כן מסדרה בסוף (רשב"ם), ומכל מקום אין ברכת הזמן נחשבת להפסק בין ברכת היין לשתיה, כיון שלכתחילה מצוה לברכה על הכוס (הגהות רא"מ הורוויץ).

וְהִילָכְתָּא כְּרַבָּא, ואף שבכל מקום הכלל הוא שהלכה כרבא [חוץ מינ"ל קג"ם] (ב"ק עג, א), הוצרכו לפסוק כאן הלכה כרבא, מכיון שנחלקו בזה אמוראים נוספים, והכלל שהלכה כרבא נאמר דוקא במה שנחלקו בו רק אביי ורבא (תוס' ד"ה והלכתי), ויש שפירש שתחילה פסקו כאן הלכה כרבא, ורק אחר כך נקבע הכלל שבכל מקום הלכה כמוותו (תוס' ר"ד). ■ להלכה, סדר הברכות במוצאי שבת שחל ביום טוב הוא יקנ"ה. ובליל הסדר, אם שכח ולא הבדיל יחד עם הקידוש, ימתין עד סיום ההגדה שאז שותה את הכוס השני ויברך עליה גם את ברכת הנר וההבדלה (שו"ע א"ח תעג, א ומש"ב שם, ה, וראה שם במהד' דרשו הע' 16).

בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִים מְאֹר וְאַחַר כֶּךָּ בְּשָׁמִים וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים בְּשָׁמִים וְאַחַר כֶּךָּ מְאֹר, שלדעת בית שמאי מקדימים את ברכת הנר הואיל וההנאה ממנו באה מיד כשמביאים אותו, ואילו מהבשמים אין ההנאה באה אלא כשמריח בהם, ולדעת בית הלל יש להקדים את הבשמים כיון שהם באים לכבודה של שבת, להשיב את נפשו על איבוד הנשמה היתירה (ריטב"א ברכות נב, ב), ויש שביאר בדעת בית הלל, שהברכות הם לפי סדר מעלת החושים, תחילה מברך על היין שהנאתו היא על ידי חוש הטעם שהוא היותר עב מכל החושים, שאינו מרגיש אותו אלא כשהוא נוגע ממש בגופו, ואחריו על הבשמים שהנאתם היא על ידי חוש